NERIES UPĖS POVANDENINIAI ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI

Zenonas BAUBONIS, Rokas KRANIAUSKAS

KPC užsakymu, vykdant Vilniaus – istorinio pasaulinio paveldo objekto – inventorizavimo ir priežiūros 2000 m. programą, buvo tikslinama Vilniaus senojo miesto vietos Š ribos teritorija – atliekami Neries upės povandeniniai archeologiniai tyrinėjimai.

Tyrinėjimuose dalyvavo specialiai apmokytų archeologų pavandenininkų grupė iš Vilniaus, vadovaujama Z. Baubonio. Neries upės dugne archeologiniai žvalgymai atlikti nuo Žirmūnų tilto žemyn upe iki Vingio parko prieigų.

Iš viso žvalgyti 5 plotai: 1 – nuo Žirmūnų tilto iki Vilnelės ir Neries santakos (850x75 m), 2 – nuo Vilnelės ir Neries santakos iki Žaliojo tilto (900x70 m), 3 – nuo Žaliojo tilto iki Baltojo tilto (500x65 m), 4 – nuo Baltojo tilto iki Neries vingio už Geležinio Vilko tilto (500x65 m), 5 – nuo vingio už Geležinio Vilko tilto iki Vingio parko prieigų (1000x70 m). Bendras povandeninių tyrimų plotas – apie 28 ha.

Darbo sąlygos Neryje labai sunkios – matomumas 0,2–1 m, priklausomai nuo srovės stiprumo. Upės viduryje, kur srovė sraunesnė, matomumas geresnis, pakraščiuose daugiau dumblo ir nuosėdų – čia matomumas blogesnis. Dugne daug pavojingų objektų (styrančių armatūrų, metalo plokščių, betono blokų), į kuriuos galima susižaloti, dėl stiprios srovės jie gali būti pastebėti per vėlai. Tekančioje upės srovėje išsilaikyti vienoje vietoje po vandeniu beveik neįmanoma. Povandeniniam plaukimui sulėtinti naudoti papildomi svoriai ir valčių inkarai. Gylis svyruoja nuo 0,5 m upės pakraščiuose iki 3 m upės viduryje. Dugnas nuklotas nuo 0,5 cm iki 1 m skersmens akmenimis ir stambios frakcijos žvirgždu. Šiuolaikinės šiukšlės sudaro dalį dugno sedimentacijos. Veikiant upės dinaminei jėgai ir sąnašoms, jos įsirausė į dugno žvirgždą, įstrigo tarp akmenų.

Po vandeniu archeologinių radinių surasta pirmuose dviejuose plotuose ir trečiojo ploto pradžioje – ruožas nuo Žirmūnų tilto iki Žaliojo tilto ir maždaug 100 m atkarpa už jo. Visame šiame ruože pasitaiko keramikos – daugiausiai žiestos, glazūruotos, datuojamos XVII–XVIII a., koklių ir čerpių fragmentų, senovinių plytų. Deja, veikiant upės srovei, dauguma jų sunykusi ir aptrinta. Upės viduryje, 30 m nuo kairiojo kranto, 200 m aukščiau Vilnelės ir Neries santakos surasta XVII a. datuojama alavinė sagtis. Sagtis 10 cm ilgio, per vidurį 4,5 cm pločio, galai platesni – 5,5 cm pločio. Vienas galas baigiasi 2 cm ilgio, 1,5 cm skersmens kilpele, kitas galas rantuotas 5 rantais. Išorinėje sagties pusėje – inskribcija RIKM, virš kurios herbas, susidedantis iš šonuose esančių augalų, kurie apačioje per vidurį surišti. Tarp augalų pasaga su kryžiumi, pasagos viduryje dar vienas kryžius. Viršuje karūna. Pagal laikrodžio rodyklę išdėstytos keturios raidės M S W C.

30 m į R nuo Žaliojo tilto, aukščiau upe aptikti senovinio tilto poliai. Tiltas

labai sunykęs. Penkių polių grupė nutolusi nuo dešiniojo upės kranto 30 m. Poliai 10–30 cm aukščio, masyvūs – 40 cm skersmens. Polių dvi eilės, iš vienos eilės buvo išlikęs tik vienas polis, už 4 m nuo jo ėjo kitų keturių polių eilė. Šie keturi poliai sugrupuoti po du – vienas šalia kito, grupės viena nuo kitos nutolusios apie 1 m. Šalia šių polių rastas žalsvai glazūruoto puodo dugnelis su dalimi sienelės. Šalia polių gulėjo nulaužtas inkaro kablys – 53,5 cm ilgio, besibaigiantis 11x10 cm dydžio rombo pavidalo plunksna. Netoli aptikta stipriai korozijos paveikta pasaga.

5 m į R nuo Žaliojo tilto aukščiau upe, 15 m nuo kairiojo kranto, aptiktos dar vieno tilto polių liekanos. Keturios labai sunykusių polių eilės tęsiasi lygiagrečiai Žaliajam tiltui, skersai visą upę. Išlikę 1–5 cm aukščio polių galiukai, kai kurie iki 40 cm ilgio. Poliai ąžuoliniai, 25–30 cm skersmens. Plotis tarp dviejų vidinių eilių – apie 3 m. Kraštinės polių eilės nutolusios iki 1 m nuo vidinių. Tilto konstrukcija, matyt, buvo standartinė poliniams tiltams – dvi vidinės polių eilės sudarė pagrindinę nešančią konstrukciją, kraštinės eilės buvo reikalingos jai sutvirtinti. Tilto tako plotis galėjo būti apie 6–7 m.

Nuo Žaliojo iki Geležinio Vilko tilto, dešinėje upės pusėje vietomis pasitaiko krantinių tvirtinimo pėdsakų – į dugną sukaltų 15–40 cm aukščio, 8–42 cm skersmens polių. Atstumas tarp polių 1–1,20 m. Upės viduriu, didžiąja šios atkarpos dalimi tęsiasi žvirgždo ir smulkių akmenų sekluma. Už Geležinio Vilko tilto esančioje upės dalyje archeologinių radinių nerasta.

Povandeniniai tyrimai parodė, kad upėje kultūrinio sluoksnio liekanos yra susimaišę su šiuolaikiniais balastiniais sluoksniais. Veikiant upės dinaminei jėgai, potvyniams, upės vaga keičiasi. Kiekvieno pavasario polaidis performuoja sąnašas. Vieni plotai užnešami, kiti nuvalomi, dugne persimaišo įvairūs daiktai. Viename sluoksnyje galima surasti ir šiuolaikinių šiukšlių ir archeologinių vertybių. Smulkių daiktų radimvietės taip pat reliatyvios, nes dalį jų galėjo atplukdyti upės vanduo. Aptikti radiniai liudija, kad upėje, atkarpoje žemiau Žirmūnų tilto iki vandens matavimo stoties – žemiau Žaliojo tilto, yra suplauti XVII–XX a. sluoksniai.

UNDER-WATER ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN THE NERIS RIVER

The under-water archaeological investigation was carried out in 58 ha between the Žirmūnai bridge and approaches of the Vingis Park in order to provide a closer definition of the territory of the northern part of Vilnius Old City. Remains of two wooden bridges and poorly preserved finds dated to the 17th–18th centuries were obtained.